

Стаття надійшла до редакції 06.04.2015

В. И. Бондаренко

ГБУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Диагностика уровня сформированности профессионального имиджа будущих учителей технологий

Статья посвящена освещению комплексной методики диагностики уровней сформированности профессионального имиджа будущих учителей технологий, которая включает наблюдение, тестирование, опрос, экспертную оценку, самооценку.

Ключевые слова: *имидж, профессиональный имидж, будущий учитель технологий, диагностика, уровня сформированности профессионального имиджа будущих учителей технологий*

V. Bondarenko

SHEI "Donbass State Pedagogical University"

Diagnostics of Professional Image of Future Technology Teachers

The article is devoted to the coverage of a complex technique of diagnosing the level of professional image formation of future technology teachers, which includes monitoring, testing, survey, expert evaluation, self-esteem.

Key words: *image, professional image, future technology teachers, diagnostics, level professional image of future technology teachers*

УДК 371.212.3

О. А. БОЧАРОВА (д-р пед. наук, професор)

Краківська Академія імені Анджея Фрича Моджевського

**РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ
ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ**

У статті розкрито сутність поняття «мотивація» та розглянуто її роль у розвитку здібностей обдарованих учнів. Встановлено, що мотивація є одним із найважливіших компонентів процесу підтримки розвитку здібностей обдарованих учнів. Вона є складником всіх теоретичних концепцій обдарованості і розуміється як прагнення до самоствердження або зростання значимості власної особистості.

Оскільки обдаровані учні працюють швидше, більше, виконують найскладніші завдання, ніж їх однолітки, то у такому випадку мотивація є рушійною силою і умовою у досягненні успіху. Основними мотиваторами є: батьки, школа, вчителі, однолітки, знайомі та сама особа, як суб'єкт своїх дій.

Найбільш важливим найсприятливішим середовищем для розвитку здібностей є домашня атмосфера. Спеціально розроблені індивідуальні навчальні програми і діяльність школи мають другорядного значення.

Ключові слова: *мотивація, мотиви, обдарований учень, здібності, потреби.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Упродовж двадцяти років в Україні

спостерігається систематичне зростання ініціатив, спрямованих на підтримку обдарованих учнів як в академічному середовищі (збільшення кількості наукових досліджень і опублікованих наукових праць), так і шкільному (розробка індивідуальних навчальних програм, проведення занять для обдарованих учнів, організація конференцій, тренінгів, майстер-класів для учителів). Збільшення кількості дисертаційних робіт, проведених наукових досліджень і впровадження інновацій свідчать про необхідність перебудови системи освіти обдарованих учнів. На думку української дослідниці О.І. Кульчицької, залежно від міри свого таланту і його спрямованості кожна людина робить свій внесок у зміни, що відбуваються у світі: одна – менший і в якійсь певній галузі, інша – більший, а хтось здатний глобально змінити, зламати правила, порядки, старі принципи, досягнення. В наш час стало ясно: талановиті і обдаровані люди – це золотий скарб держави, її майбутнє, її висока духовність і розвинута економіка [3, с. 269; 277].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукової літератури стосовно теми дослідження засвідчує, що проблемі обдарованості вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють належну увагу, зокрема таким її аспектам, як проблемі визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (Дж. Гілфорд, Дж. Рензуллі, Г. Гарднер, Ф. Ганьє, Ф. Монкс, К. Хеллер, Н. Лейтес, В. Моляко,); психологічним концепціям інтелекту й творчості (Дж. Гілфорд, Ф. Монкс); розвитку інтелектуального й творчого потенціалу особистості (Т. Коцовський, О. Кульчицька, О. Матюшкін, В. Моляко); виділенню сфер та видів обдарованості (Т. Гіза, Ю. Гільбух, С. Гончаренко); розвитку обдарованості на різних вікових етапах (О. Кульчицька, Н. Лейтес, В. Лімонт, О. Токаж); виявленню й розвитку обдарованості учнів (О. Кульчицька, Б. Теплов).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Предметом дослідження є розгляд мотивації як необхідного компоненту розвитку здібностей обдарованих учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «розвиток» належить до ключових психолого-педагогічних понять. Його метою є «самореалізація» людини, або прагнення до виконання того завдання, яке найкраще виходить. Таке розуміння поняття ґрунтується на тому, що кожна дитина має певний потенціал, який можна розпізнати в процесі навчання та активізувати. На думку голландського психолога Ф. Монкса, потенціал людини – це здібності, які дозволяють досягти високих успіхів. Розвиток є результатом двох процесів: дозрівання та навчання. Дозрівання – це біологічний процес, пов'язаний зі змінами в анатомії та фізіології людини. Шкільний період є найвищою стадією розвитку здібностей, формування умінь і навичок учнів. Розвиток здібностей учнів пов'язаний з задоволенням потреб, які мають ієрархічну структуру [7, с. 102].

На думку українського педагога С.У. Гончаренко, потреба – це стан людської особистості, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності [1, с. 266]. Найвища потреба – це самореалізація людини. Потреба нерозривно пов'язана з таким поняттям як «підтримка». Освітня підтримка розвитку обдарованих учнів охоплює процеси навчання, виховання та самовиховання. Ф. Монкс зазначає, що обдаровані учні потребують підтримки і здібностей та мотивації до успіху [7, с. 96]. Мотивація – це

система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [1, с. 266]. Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини, що штовхає її до дії. Основою мотивів людини є її різноманітні потреби [Там само, с. 129]. Мотивація є складовою більшої теоретичних моделей обдарованості, структурно-інтерактивних моделях (Дж. Рензулі, Ф. Монка, С. Попека) та універсальних (Ф. Ганьє, Дж. Пірто, К. Хеллера). Ці моделі містять різні види здібностей і залежать від впливу особистісних змінних і навколишнього середовища. Існування самого потенціалу у вигляді загальних, спеціальних або творчих здібностей є недостатніми для досягнення успіху в будь-якій галузі без постійної мотивації. Польська дослідниця В. Лімонт зазначає, що в освітній практиці застосовуються різні концепції навчання обдарованих учнів, в яких вказується на взаємозв'язок між навчанням і існуванням певних властивостей учня, які включають: загальні, спеціальні або творчі здібності, риси характеру та мотивацію [4, с. 17].

Таким чином, мотивація відіграє важливого значення для розвитку здібностей людини. Вона розуміється як прагнення до самоствердження або зростання значимості власної особистості. Існує два види мотивації: внутрішня та зовнішня. Перша – сприяє отриманню задоволення від роботи, викликає інтерес, зацікавлення, підвищує самоповагу до особистості. Розрізняють: пізнавальну та соціальну мотивації. Пізнавальна мотивація пов'язана з захопленнями та інтересами та виражається у прагненні людини до інтелектуальної майстерності. Зовнішня мотивація заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини; формується під впливом очікувань нагород, перемог та високих оцінок. По мірі реалізації потреб зовнішня мотивація слабшає, внутрішня, навпаки зростає, задоволення однієї потреби спонукає до задоволення іншої. Мотивація, зазвичай, супроводжується позитивними емоціями (надія, гордість), які впливають на наполегливість у прагненні до мети. Яскравим прикладом задоволення потреб і мотивації є обдаровані діти, які характеризуються темпом праці, відрізняються якістю виконання завдань і швидким інтелектуальним розвитком. Обдаровані діти потребують мотивації, особливо під час навчання в школі. Саме у цей період вони наполегливо і багато працюють, концентруючись на виконанні складних завдань. Кількісні дані польської дослідниці Т. Гізи свідчили про те, що дванадцятирічні обдаровані учні присвячували щотижнево стільки часу розвитку своїм здібностям, скільки їх однолітки проводили біля телевізора. Талановиті діти зайняті багато годин на тиждень в бібліотеках, відвідують гуртки, читають багато книжок і завжди зосереджені на своїй справі [4, с. 17].

Оскільки доведено, що обдаровані учні працюють швидше, більше, виконують найскладніші завдання, ніж їх однолітки, то мотивація, у такому випадку є рушійною силою і умовою у досягненні успіху. Мотивація до успіху може бути різною: бажання влади, матеріального благополуччя, грошей, самоствердження. Але для творця, творчого генія матеріальна мотивація не є провідною, головний мотив – реалізація ідеї, бажання здійснити мрію. Тобто життя такої людини підпорядковано одному пристрасному бажанню – реалізувати ідею, і цьому підкорена воля, мислення, діяльність [3, с. 272].

Польська дослідниця О. Токаж сформулювала принципи стимулювання мотивації, що сприяють творчій активності учнів:

1. У роботі з учнями потрібно брати до уваги ті потреби, які існують і ті, які потрібно задовольнити.

2. Завжди повинен бути тісний зв'язок між активністю і уміннями, можливостями і навичками.
3. Запропоновані завдання мають бути цікавими для учнів.
4. Створена ситуація повинна моделювати самостійну або інструментальну мотивацію.
5. У роботі з учнями необхідно вміло оперувати такими поняттями як: покарання і нагороди.
6. Коли мотивація є слабкою стимуляція автономної мотивації є неможливою.
7. Низька мотивація у виконанні конкретних видів діяльності вимагає зовнішніх нагород, які можуть її підвищити.
8. Джерелом стимулювання автономної мотивації є створення ситуації, яка викликає зацікавлення у дитини та прояв її фантазії [10, с. 44-45].

Мотивація обдарованих учнів залежить від батьків та шкільного середовища. Важливу роль відіграє також самоосвіта обдарованих учнів. Самоосвіта є синонімом таких понять, як саморозвиток, саморегуляція та самореалізація. Обдаровані учні раніше, частіше, ніж їх однолітки займаються самоосвітою. На мотивацію впливає також матеріальний стан родини. У дітей з родин з низьким матеріальним статком простежується як пізнавальна, так і соціальна мотивації, які тісно пов'язані з прагненням до досконалості. У дітей з сімей з високим матеріальним статком – лише соціальна, яка пов'язана з конкуренцією та прагненням до переваг.

Поряд з питанням, що мотивує діяльність та потенціал людини можна поставити питання – хто мотивує.

Статистичні дані польської дослідниці Т. Гізи свідчать, що 29,2 % дітей не отримують спеціальної допомоги з боку батьків; 30,4 % - батьків приплачують за додаткові заняття; 40,4 % учнів отримують лише емоційну підтримку [4, с. 17].

На думку австрійського дослідника А. Залхера, лише третина батьків бажає і здатна допомогти дитині розвинутися. На його думку, існує дві категорії учнів:

- 1) покинуті батьками, занедбані, залишені напризволяще (які мають єдиний шанс для розвитку – власну внутрішню мотивацію);
- 2) навантажені обов'язками, на яких батьки покладають занадто великі надії та очікування (у яких домінує зовнішня мотивація і конкуренція) [9, с. 67].

Дослідження впливу школи як середовища підтримки здібностей учнів свідчить, що найбільш сприятливі умови забезпечують добре оснащені навчальні заклади у містах (особливо у невеликих). Школа пропонує широкий спектр освітніх послуг, особливо обдарованим у навчанні дітям. Обдаровані учні невеликих, погано оснащених сільських шкіл досягають успіху завдяки своїй наполегливій праці, самоосвіті та відповідальності. Положення сформульоване Н.С. Лейтесом: «Обдарованість – це працьовитість» підтверджує той факт, що обдарованій у будь-якій сфері діти – це завжди великі працелюбці [3, с. 287].

Великого значення для підтримки здібностей має учитель. Мабуть він є також мотиватором. Кажуть, що нобелівського лауреата може виховати лише нобелівський лауреат, а творчого учня може виховати лише творчий учитель.

За егалітарною концепцією канадського дослідника Ф. Ганьє, 25-30% людей є обдарованими, за елітарною Дж. Рензуллі – ця цифра дорівнює лише – 3-5%. Дуже часто трапляються випадки, коли в одній школі обдарований учень по-різному сприймається вчителями. Широке чи вузьке визначення дефініції може призвести до зменшення кількості обдарованих учнів (в моєму класі / моїй школі немає обдарованих учнів) або до її збільшення (у разі визнання захоплень або інтересів

учнів за здібності). У такому випадку учням пропонуються додаткові заняття, на яких обдаровані учні, перебуваючи серед однолітків з середнім рівнем здібностей не зможуть отримати відповідної допомоги.

Отже, завданням сучасного вчителя є розвиток і підтримка дитини, оскільки «кожна наділена якимись здібностями». Такому вчителеві суспільство висуває високі вимоги, від нього очікують певних результатів. Він є професіоналом у своїй сфері, досконало знає свій предмет, відрізняється творчим підходом, креативним мисленням. Для визначення такого вчителя застосовують різні терміни: експерт, майстер, ментор, наставник, які навіть уже в своїй назві містять глибокий сенс. На думку Б. Блума, першим учителем обдарованого учня є шкільний учитель. Саме він викликає інтерес, зацікавлення, формує позитивну мотивацію (внутрішню (нагороди та похвала) до важкої праці, наполегливість та працездатність. Другий учитель є спеціалістом у своїй галузі. Він суворий, вимагає порядку та підпорядкування. Третій учитель-майстер, яких дуже мало. Він відкриває двері до успіху, але вимагає активної участі дитини та фінансової підтримки батьків. Отже, на різних етапах розвитку здібностей учня повинні працювати різні вчителі, які мають власну апробовану методика, мотивацію, бажання працювати з цією категорією учнів [4, с. 17].

І як наслідок, особливу увагу набуває питання підготовки педагогів для роботи з обдарованими учнями. Європа та Сполучені штати Америки мають великий досвід у цій галузі. Прикладом є підготовка спеціалістів для роботи з обдарованими учнями в різних типах навчальних закладів в межах програми «Європейський диплом» („ЕСНА Diploma”), яку координує Європейська рада обдарованості (European Council for High Ability) в Німеччині, Голландії, Швейцарії [Там само, с. 17]. Цікавим для сучасної української теорії і практики є використання американського досвіду у виявленні здібностей обдарованих учнів, а також у визначенні ролі учителя обдарованого учня. Упродовж тривалого часу в Сполучених Штатах Америки діє так звана Модель «Оберткових дверей». Це спеціально розроблена діагностична програма, яка складається з психометричних тестів, спостережень та оцінки учителя, думки батьків, успіхів у навчанні, аналізу продуктів (творчих робіт) учня. 15% учнів навчаються за трьома типами програм: I тип – на основі досвіду вчителя відбувається збір даних та виявлення інтересів учнів; II тип – за допомогою спеціальних дослідницьких процедур визначаються здібності учня; III тип – робота над дослідницькими проектами, що реалізуються індивідуально або в невеликих групах учнів з подібними інтересами. З кожною групою учнів працюють спеціально підготовлені вчителі. Учитель першого контакту (regular teachers) працює з усіма учнями. Його завданням є раннє виявлення здібностей і встановлення контакту з учителем-спеціалістом (special teacher), який є експертом в даній галузі. Такий учитель є тренером, опікуном учня, його партнером, спільно працює з ним над проектом, використовуючи в роботі професійні методи вирішення проблем. Відбір вчителів, які працюватимуть з групами обдарованих учнів відбувається на основі професійних компетенцій, досвіду та професійних знань [Там само, с. 17].

Безсумнівно, освітні потреби обдарованих учнів значно відрізняються від потреб звичайних дітей та залежать від рівня здібностей, віку та рівня освіти. Тому вони потребують такого вчителя, який би був своєрідною ланкою в системі шкільної освіти, мав позитивний або негативний вплив на розвиток учня. Успіхи учнів на міжнародних олімпіадах свідчать про наполегливу роботу вчителя. Такі вчителі є так званими «самородними талантами», які у своїй діяльності нерідко спираються на власний досвід та інтуїцію.

В Україні, учитель, який працює з обдарованими учнями має загальну професійну підготовку. Він змушений самостійно набувати знання про здібності, відпрацьовувати роками шляхом власних проб та помилок методика та набувати власний досвід. Варто підкреслити, що кількість таких учителів-ентузіастів з кожним роком збільшується, про що свідчать результати учнів в Міжнародних та Всеукраїнських олімпіадах, участь дітей в роботі Малої академії наук. Однак це не вирішує загальної проблеми, пов'язаної зі спеціальною підготовкою вчителя до роботи з обдарованими учнями. Набуття знань з проведення діагностичних процедур з цією категорією учнів повинно відбуватися як під час навчання у спеціальних педагогічних закладах, так і на курсах з підвищення кваліфікації або післядипломного навчання. Процес підготовки майбутніх учителів повинен бути спрямований на створення у вищих педагогічних навчальних закладах сприятливих умов для повноцінного прояву і розвитку здібностей студентів відповідно до їх схильностей, набуття високого рівня професіоналізму.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, ніхто не народжується з історичними, біологічними, художніми або музичними здібностями. Важливу роль відіграють захоплення та інтереси. Саме вони концентрують активність людини на певних видах діяльності... Все інше – це праця і це раз наполеглива праця, до якої додається тісна та наполеглива співпраця в учителем-професіоналом та мотивація.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 367 с.
2. Бочарова О. А. Обдаровані діти в Польщі: соціально-педагогічна підтримка : монографія / О. А. Бочарова – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2012. – 480 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред.: [В. О. Моляко](#), [О. Л. Музика](#). – Житомир : Рута, 2006. – 319 с.
4. Giza T. Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole / T. Giza. – Kielce : Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej, 2006. – 359 s.
5. Kocowski T. Szkice z teorii twórczości i motywacji / pod red. H. Sękowej i A. Tokarz. – Poznań : Wydaw. SAWW, 1991. . 59.
6. Limont W. Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować / W. Limont. – Wydawca : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2010 – 317 s.
7. Mönks F. Szkolna motywacja uczniów zdolnych – stan rzeczy badań / F. Mönks, R. Pflieger // Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych / pod red. naukową Wiesławy Limont i Joanny Cieślukowskiej. – Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2005. – T. 2. – S. 95–107.
8. Pufal-Struzik I. Podmiotowe i społeczne warunki twórczej aktywności artystów / I. Pufal-Struzik. – Kielce : Wydaw. WŚ, 2006. – 232 s.
9. Salcher A. Utalentowany uczeń i jego wrogowie / Andreas Salcher. - Rzeszów : Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, 2009. - 255 s.
10. Tokarz A. Procesy motywacyjne a dyspozycje do wybitnych osiągnięć w kontekście rozwoju / A. Tokarz // Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych / pod red. naukową Wiesławy Limont i Joanny Cieślukowskiej. – Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2005. – T. 2. – S. 44-45.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2015

Е. Бочарова

Краковская Академия имени Анджея Фрыча Моджевского

Роль мотивации в развитии способностей одаренных учеников

Мотивация является одним из важнейших компонентов процесса поддержки способностей одаренных детей и одной из составляющих теоретических концепций одаренности. Мотивация рассматривается как стремление к самоутверждению или увеличения значимости собственной личности.

Доказано, что одаренные дети работают быстрее, больше, выполняют сложнейшие задание, чем их ровесники. В таком случае мотивация выступает движущейся силой и главным условием для достижения успехов. Основными мотиваторами одаренного ученика являются: родители, учителя, ровесники, знакомые и сама личность, как субъект своих действий.

Также важным для развития способностей является приятная домашняя атмосфера. Специально разработанные индивидуальные учебные программы и деятельность школы имеют второстепенное значение.

Ключевые слова: *мотивация, мотивы, одаренный ученик, способности, потребности.*

O. Bocharova

Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University

Role of Motivation in the Development of Abilities of Gifted Pupils

The article discovers the basis of motivation of gifted pupils and examines its role in the development of abilities. Motivation is one of the crucial components of supporting the development of gifted pupils' abilities. It is a part of every theoretical concepts of giftedness; means as a desire for self-affirmation or growth of value of own identity.

It is proved that gifted pupils work faster, more, solve the most complex tasks than their peers, and the motivation, in this case, is the motive force and circumstance to achieve success. The main motivators are: parents, school, teachers, peers, friends and the same person as the subject of his activities.

Statistical data of Polish researcher T. Giza show that 29,2% of children don't get special help from parents; 30,4% - parents pay additional classes; 40,4% of pupils receive only emotional support.

The most important skills development environment is favorable home atmosphere. Specially developed customized training programs and activities of the school are the secondary importance.

The research of influence of the school as environment supporting abilities of pupils argues that well-equipped schools provide the most favorable conditions (especially in small towns). The school offers a wide range of educational services, especially in teaching gifted children. Gifted children of small, poorly equipped rural schools make progress because of their hard work, self-education and responsibility. Proposition formulated by N.S. Leites: "Talent - is hard-working" confirms the fact that gifted in any sphere children - are always great diligent people.

Key words: *motivation, motive, gifted student, abilities and needs.*